

О КЊИЗИ И ПОВОДОМ КЊИГЕ:

Predrag Novakov. *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije, 2005, 148.

О КЊИЗИ И ПОВОДОМ ЊЕ

Књига *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku* новосадског англисте, ванредног професора Филозофског факултета у Новом Саду, Предрага Новакова, нема сумње, завређује пажњу домаће стручне лингвистичке јавности, и то како оне усмерене на контрастивно-конфронтативна истраживања енглеског и српског језика, тако посебно оне усмерене на лексиколошка, морфолошка, дериватолошка и синтаксичко-семантичка проучавања српског језика. Будући да сам најнепосредније предметом свог научног интересовања везана за истраживања стандардног српског језика, ја ћу се, у овом приказу, првенствено позабавити овом књигом из угла србистике. Ипак, мислим да она завређује пажњу и англиста, а нарочито контрастивиста, независно од тога који језик упоређују са српским, с обзиром на то да се, чини ми се без много резерве, може рећи да иде у ред оних контрастивних студија које успевају да јасно, разумљиво и прегледно разложе и разјасне сличности и разлике, с једне стране, између две формалне структуре и, с друге стране, истовремено, и између два когнитивно-семантичка концепта. Уједно, ово је и једна од ретких контрастивних студија српског и неког другог језика, објављених код нас, која, уз помак на контрастивном плану, даје и нов приступ посматраној језичкој појави у српском језику. Управо је то основни разлог због којег ми се чини да на њу треба да обрате пажњу посебно проучаваоци српског језика.

Ипак, не могу а да овом приликом не искажем и жаљење, па и експлицитно замерим аутору, што ова књига није раније припремљена за штампу. Наиме, текст који је сада доступан широј стручној јавности сачињен је на основу првог дела докторске дисертације под насловом *Glagolski vid i Aktionsart u engleskom i srpskom jeziku*, коју је

Предраг Новаков одбранио марта 1992. године на Филозофском факултету у Новом Саду.¹ Други део дисертације обрађивао је наведене проблеме применом „теорије управљања и везивања“ („government and binding“), тада актуелне варијанте модела генеративне граматике, и тај део је сада, у штампаној верзији, изостављен, што ни на који начин није оштетило први део текста. Проток времена, мислим, није битније умањио вредност овога истраживања. Текст је оштећен утолико што је остао ослоњен на литературу објављену до почетка деведесетих (па се и у том смислу може упутити замерка аутору што није учинио додатни напор и допунио је неким рецентним радовима, пре свега славистичким), с обзиром на то да је својевремено консултована обимна литература о глаголском виду и *Aktionsartu* (и то општелингвистичка, славистичка, англистичка, сербокroatистичка, као и литература која припада типолошким студијама — обухваћено је тада преко пет стотина одредница), и већ је сама по себи представљала посебну вредност, па би сада неажурираност литературе можда могла утицати на нечије необјективно вредновање текста, што никако не би било коректно. С друге стране, нема сумње да је неблаговремено објављивање овога истраживања допринело томе да добијени резултати остану до сада недовољно познати и тако не буду битније укључени у рецентне синтезе из дериватологије² и из синтаксе прости реченице³. Но, морам нагласити да они нису остали до сада потпуно непознати и неприхваћени. Године 1992, када сам започињала истраживања темпоралне детерминације реченичне предикације зависном клаузом (= другом предикацијом), имала сам прилику да се упознам с овим радом, што је свакако, посебно у неким важним детаљима у вези са видском конфигурацијом, битно допринело решењима предложеним у мојој студији посвећеној временској реченици.⁴ Дакле, налази који су изложени у овој књизи и који се односе на српски језик већ су проверавани на нивоу двопредикатских структура с темпоралном клаузом и несумњиво су се показали као валидни.⁵ Све су то, мислим, разлози

¹ Комисију за оцену и одбрану чинили су: проф. др Олга Мишеска Томић, ментор, проф. др Милорад Радовановић и проф. др Мидхат Риђановић.

² Клајн 2002, 2003.

³ Пипер, Антонић, Ружић, Танасић, Људ. Поповић, Тошовић 2005.

⁴ Antoniћ 2001. Заинтересованог читаоца упућујем да у вези с тим погледа осврт на ову књигу дат у напомени 45 на страни 173.

⁵ У неким од последњих радова, у којима разрађујем темпоралну детерминацију инструменталом и акузативом у површински једнопредикатским структурама,

због којих, упркос закаснелом објављивању, треба обратити пажњу на ово истраживање.

Садржај књиге је следећи. Predgovor [autora] (3–4). 1. UVOD (8–31): 1.1. Tema i struktura studije (8–9), 1.2. Korpus (9–10), 1.3. Pregled proučavanja glagolskog vida i tipa glagolske situacije (11–24), 1.3.1. Termini glagolski vid i tip glagolske situacije (*Aktionsart*) (11–12), 1.3.1.1. Glagolski vid (11), 1.3.1.2. Tip glagolske situacije (*Aktionsart*) (11–12), 1.3.2. Tipološke studije (12–15), 1.3.2.1. Bernard Comrie (13), 1.3.2.2. Östen Dahl (14), 1.3.2.3. Zeno Vendler (15), 1.3.3. Anglistička literatura (15–19), 1.3.3.1. Henry Sweet (16), 1.3.3.2. Otto Jespersen (16–17), 1.3.3.3. Etsko Kruisinga (17), 1.3.3.4. George Curme (17–18), 1.3.3.5. Frank Robert Palmer (18), 1.3.3.6. Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik (18), 1.3.3.7. Laurel Brinton (18–19), 1.3.4. Serbokroatistička literatura (19–23), 1.3.4.1. Đuro Grubor (20–22), 1.3.4.2. Midhat Riđanović (22–23), 1.3.4.3. Projekat *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika* (23), 1.3.5. Zaključak (23–24), 1.4. Određivanje osnovnih termina u ovoj studiji (24–30), 1.4.1. Glagolski vid (25), 1.4.2. Tip glagolske situacije (*Aktionsart*) (26–30), 1.4.2.1. Aktivnosti (27–28), 1.4.2.2. Stanja (28), 1.4.2.3. Ostvarenja (28–29), 1.4.2.4. Dostignuća (29–30), 1.4.2.5. Zaključak (30). Napomene (30–31). 2. OSNOVE ZA REINTERPRETACIJU GLAGOLSKOG VIDA I TIPA GLAGOLSKE SITUACIJE U ENGLESKOM I SRPSKOM JEZIKU (32–60): 2.1. Engleski jezik (33–44), 2.1.1. Glagolski vid (33–38), 2.1.1.1. Progresivni i neprogresivni oblik (33–36), 2.1.1.2. Perfekat (36–38), 2.1.1.3. Zaključak (38), 2.1.2. Tip glagolske situacije (*Aktionsart*) (38–41), 2.1.2.1. Aktivnosti (39), 2.1.2.2. Stanja (40), 2.1.2.3. Ostvarenja (40–41), 2.1.2.4. Dostignuća (41), 2.1.2.5. Zaključak (41), 2.1.3. Primer analize teksta na engleskom jeziku (41–44), 2.2. Srpski jezik (44–57), 2.2.1. Glagolski vid (45–49), 2.2.1.1. Trajnost — trenutnost (45–46), 2.2.1.2. Svršenost — nesvršenost (46–49), 2.2.2. Tip glagolske situacije (*Aktionsart*) (49–55), 2.2.2.1. Nivoi značenja i tip glagolske situacije (50–52), 2.2.2.2. Aktivnosti (52–53), 2.2.2.3. Stanja (53–54), 2.2.2.4. Ostvarenja (54), 2.2.2.5. Dostignuća (54–55), 2.2.3. Primer analize teksta na srpskom jeziku (55–57), 2.3. Zaključak (57–59). Napomene (60). 3. GLAGOLSKI PREFIKSI U SRPSKOM JEZIKU, GLAGOLSKI VID I TIP GLAGOLSKE SITUACIJE (61–86): 3.1. Glagolski vid, tip glagolske situacije i morfologija srpskog jezika (62–63), 3.2. Prefiksacija / sufiksacija i tip glagolske situacije (64–81), 3.2.1. Glagoli s prefiksom i sufiksom (64–67), 3.2.1.1. Deminutivi i pejorativi (66–67), 3.2.2. Glagoli s prefiksom

детаљније у разматрање укључујем управо аспекатску конфигурацију. Уп. Антонић [у штампи а; у штампи б].

(68–81), 3.2.2.1. Prefiks *do-* (68–70), 3.2.2.2. Prefiks *za-* (70–71), 3.2.2.3. Prefiks *iz-* (71–72), 3.2.2.4. Prefiks *na-* (72–74), 3.2.2.5. Prefiks *od-* (74–76), 3.2.2.6. Prefiks *po-* (76–77), 3.2.2.7. Prefiks *pre-* (77–78), 3.2.2.8. Prefiks *pro-* (78–79), 3.2.2.9. Prefiks *s(a)-* (79–80), 3.2.2.10. Prefiks *u-* (80–81), 3.3. Funkcija prefiksa / sufiksa i tip glagolske situacije (81–82), 3.4. Prefiksacija i glagolski vid (82–84), 3.5. Zaključak (84–85). Napomene (86). 4. ENGLISKI JEZIK, GLAGOLSKI VID I TIP GLAGOLSKE SITUACIJE (87–121): 4.1. Engleski ekvivalenti srpskih glagola s prefiksima (87–100), 4.1.1. Prevođenje glagola s prefiksom *do-* (89–90), 4.1.2. Prevođenje glagola s prefiksom *za-* (90–91), 4.1.3. Prevođenje glagola s prefiksom *iz-* (91–92), 4.1.4. Prevođenje glagola s prefiksom *na-* (92–93), 4.1.5. Prevođenje glagola s prefiksom *od-* (93), 4.1.6. Prevođenje glagola s prefiksom *po-* (94), 4.1.7. Prevođenje glagola s prefiksom *pre-* (95–96), 4.1.8. Prevođenje glagola s prefiksom *pro-* (96), 4.1.9. Prevođenje glagola s prefiksom *s(a)-* (97), 4.1.10. Prevođenje glagola s prefiksom *u-* (97–98), 4.1.11. Zaključak o engleskim prevodnim ekvivalentima (98–100), 4.2. Engleska glagolska fraza i tip glagolske situacije (100–112), 4.2.1. Glagolske lekseme u engleskom jeziku i tip glagolske situacije (101–111), 4.2.1.1. Uticaj konteksta na tip glagolske situacije (102–106), 4.2.1.2. Engleski glagoli s prefiksom i frazni glagoli (106–111), 4.2.1.2.1. Engleski glagoli s prefiksom (106–109), 4.2.1.2.2. Engleski frazni glagoli (109–111), 4.2.2. Ostale strukture iz engleskog korpusa i tip glagolske situacije (111–112), 4.3. Engleska glagolska fraza i glagolski vid (112–119), 4.3.1. Engleski progresivni oblik (112–117), 4.3.2. Engleski perfekatski oblik (117–119), 4.4. Zaključak (119–120). Napomene (120–121). 5. ZAKLJUČAK (122–137): 5.1. Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku (122–132), 5.1.1. Anglistička, serbokroatistička i opštelingvistička literatura (123–127), 5.1.2. Engleski i srpski jezik — sličnosti i razlike (127–132), 5.1.2.1. Engleski jezik (127–129), 5.1.2.2. Srpski jezik (129–131), 5.1.2.3. Sličnosti i razlike (131–132), 5.2. Prilog mogućoj teoriji glagolskog sistema (132–136), 5.3. Završne napomene (136–137). Napomene (137). Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku — rezime (138–139). Aspect and Type of Verb Situation in English and Serbian — Summary (140–141). LITERATURA (142–148).

Иако граматичка категорија глаголског вида иде у ред оних есенцијалних граматичких категорија о којима темељна сазнања сежу још у античку граматичарску традицију, статус аспектологије до данас је начелно у кругу лингвистичких дисциплина остао недовољно прецизиран. Да ли је то аутономна лингвистичка дисциплина или, као оделит предметни сегмент, припада некој другој лингвистичкој / граматичкој дисциплини, и којој: морфологији, дериватологији, лексико-

логији, синтакси, семантици, синтаксичкој семантици? Од младограматичара у 19. веку, па готово кроз цео 20. век, то је пре свега последица, доминантно, повезивања појма глаголског вида / аспекта са начином формализације у конкретном језику. Наиме, појам глаголског вида везивао се пре свега за словенске језике, и будући да у тим језицима ова граматичка категорија остварује сасвим препознатљив облик граматикализације кроз систем афиксалних морфема — префикса и суфикса, глаголски вид се разматрао обично у оквиру морфологије и дериватологије (као, опет врло дуго, најчешће дела морфологије, или бар на размеђу морфологије и лексикологије) глаголских лексема. У том контексту упутно је, имајући у виду пре свега домаће прилике, обратити, на пример, пажњу на то да у рецентној синтези о творби речи у савременом српском језику, у другом делу, који је посвећен суфиксацији, Иван Клајн, говорећи о суфиксима за промену вида, каже да они заправо не граде нове глаголске лексеме, већ само лексеме које се разликују по граматичком обележју аспектуалности и да стога *видски суфикси сјадају у флексију глагола, ња њворба речи можда не би ни морала да се бави њима* [истакла И. А. — дакле, ако је у питању флексија глагола, онда би надлежна била морфологија (И. А.)].⁶ Истовремено занимљиво је и то да је ова граматичка категорија глаголских лексема, уз граматичку категорију рода именичких речи, она граматичка одлика која, за разлику од неких других, улази, по правилу, у обавезне елементе лексикографске одреднице глаголских лексема. Ипак, лексикологија се, по правилу, није подробније бавила глаголским видом, иако је лексикографска пракса упућивала на његову важност.⁷ Ни синтакса, па ни семантика, нису се до сада превише отимале за надлежност над глаголским видом, мада се никако не сме сметнути с ума чињеница да, уколико се у граматичким приручницима детаљније говорило о глаголском виду, онда се то чинило, по правилу, у основним знацима у одељку посвећеном морфологији, а детаљније у одељку посвећеном синтакси, и то синтакси глаголских облика.⁸ Колебање у вези с природом категорије глаголског вида, као и у вези с надлежношћу појединих дисциплина, па и синтаксе, над глаголским видом већ дуго постоји у домаћој литератури, па је раније, у

⁶ Клајн 2003, 324–325.

⁷ У србистици, Ирена Грицкат је својевремено скретала пажњу управо на ту чињеницу. Уп. Грицкат 1957/58, 1957/58а, 1966/67, 1967, 1984/85. У контексту ове приче упућујем и на сасвим скори кратак осврт Милке Ивић на проблем лексикографског статуса видских парова — да ли их лексикографски обрађивати као једну или као две лексеме. Уп. Ивић, М. 2001 / Ivić, М. 2002.

⁸ Уп. Стевановић 1969¹/1979³, 528–545.

неким приликама, и експлицитно изражавано. У том смислу занимљиво је присетити се ранијих размишљања Ирене Грицкат: „Имперфективност и перфективност спадале би дакле, већ и по самој овој разлици која је изнета, *йоййуно и недвосмислено у лексику, у речник* [истакла И. А.]. Али ми знамо да човек не мора правити обавезну формалну разлику између те две категорије речи. Има језика који различито исказују ова два начина гледања на радње, док у другим спонтано ничу хомонимски парови. *Асйекайй је, као шйшо видимо, ийак нешйшо шйшо је изнад йиййања лексикализовања* [истакла И. А.]. А зашто? Вид је двојако гледање на радњу, и утолико је он субјективан — али неминовно двојако гледање, по природи ствари двојако и са неминовно различитим последицама тог двојства, и по томе је он објективан. Само се тако може објаснити зашто су два вида у неким језицима синтаксичка а у другим речничка категорија.“⁹ Или, нешто касније, Михаила Стевановића: „У словенским језицима, и у српскохрватском као једном од њих, та се разлика [разлика у глаголском виду] у неупоредиво највећем броју случајева огледа у облику глаголском, односно у глаголској основи, само у основи или у основи повезаној с одређеним префиксима или афиксима. И с обзиром на ту претежност везаности овога или онога вида за облик глаголски, систем вида с разлогом је у науци о језику сматран за морфолошку категорију. *Он је и за нас наравно йрейшежно морфолошког каракйтера* [истакла И. А.]. Али, с једне стране, зато што другим глаголским системима: систему рода, времена, начина... као претежно синтаксичким, дајемо место у синтакси, — сматрамо да ни систем глаголскога вида не треба одвајати од осталих глаголских система, макар да је он претежно друкчијег карактера. С друге стране, како ћемо касније видети, има доста глагола у српскохрватском језику (а од њега се у овоме не разликују ни други словенски језици) чији се глаголски вид по морфолошким знацима не може одредити, јер су истог облика у оба вида. У контексту, у језичкој ситуацији у којој су употребљени, увек је, међутим, и без обзира на његов облик, могуће утврдити да ли је неки глагол свршен или несвршен. *А йшо значи да глаголе ради одређивања њихова вида йреба йосмаййраййи у вези с другим деловима реченице у којима су уйоййребљени, да је глаголски вид, дакле, и синйаксичког каракйтера* [истакла И. А.].“¹⁰

⁹ Уп. Грицкат 1957/58, 30–31.

¹⁰ Уп. Стевановић 1969¹/1979³, 529. Иначе, овог питања се у две реченице дотакла и Душка Кликовац у свом сасвим кратком осврту на неке условљености поја-

И у словенском свету уопште може се наићи на таква колебања. Но, словенска лингвистика, нарочито русистика, полонистика и бохемистика, али и македонистика на пример, отишле су знатно испред србистике у проучавањима глаголског вида, и аспекта уопште, тако да је аспектологија нарочито последњих двадесетак година у словенској лингвистици врло заступљена и динамична област научног истраживања.¹¹

С друге стране, у неким другим, првенствено индоевропским језицима, попут енглеског, појам (глаголског) вида / аспекта дуго није практично ни разматран као валидан граматички појам (па се није ни отварао проблем дисциплинарне припадности), будући да нема јасно системски устоличену форму изражавања. Тек са интензивирањем типолошких истраживања и ширим увођењем у разматрање семантичких категорија (од краја шездесетих година 20. века), па имплицитно и когнитивно-семантичких концепата, сазрева уверење да се иза граматичке категорије вида / аспекта заправо крије одређена перспектива гледања на глаголску радњу, која је, с једне стране, везана за инхерентну глаголску семантику, у целини или само у одређеном сегменту, а с друге стране, за временску димензију глаголске радње, и да просто само треба трагати за тим које облике формализације она добија у појединачним језицима. Тако се долази до тога да појмовна садржина која се крије иза категорије глаголског вида не мора обавезно бити морфологизована, већ да она може бити исказана и на нивоу нпр. глаголске фразе или глаголског времена који су актуализовани у реченици, дакле у потпуности остварени на синтаксичко-семантичком нивоу. И надаље, уколико категорија глаголског вида и јесте морфологизована, дакле видљива у обличком — афиксалном или флексивном експоненту у лексичкој јединици, она своју потпуну оствареност испољава тек на синтаксичко-семантичком нивоу. Према томе, тек на том нивоу језичке структуре може уопште и започети озбиљније разматрање категорије глаголског вида, са, разуме се, у релевантним случајевима, узимањем у обзир и прагматичко-семантичких услова.¹²

вљивања одговарајућег глаголског вида у зависности од објекта, одговарајуће одредбе или чак субјекта у говорном исказу, које је својевремено била запазила предајући српски као страни језик. Уп. Klikovac 1996.

¹¹ О томе довољно говори већ и податак да у оквиру Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета ради посебна поткомисија која разматра питања аспектологије.

¹² У словенској аспектолошкој литератури актуелна схватања увелико иду за тим да појам аспекта узимају шире но што је то чинила традиционална граматика и

Док је, дакле, појам глаголског вида, схваћен и као граматичка категорија, предмет дискусије још од најранијих занимања за природу језичких појава, дотле је појам *тйий глаголске ситџуације* (/ *йруроа глаголске ситџуације* / *глаголска ситџуација*), који се, најчешће, везује за инхерентну лексичку семантику глаголских лексема, сразмерно новијег датума и по свој прилици непосредно се везује за обнову филозофских разматрања језика око половине 20. века. Данас бисмо могли рећи да се заправо тај појам односи на незаобилазни сегмент укупне прагматичке ситуације који се тиче природе човекових активности, његових стања и збивања у природној околини, односно човековог поимања апстрактних операција. У традиционалној, па и у новијој литератури о глаголском виду (чешће) или о глаголима као класи речи (ређе), с једне стране, за различита семантичка обележја у вези с инхерентном лексичком семантиком глагола, срећу се различити термини [ниједан се није у потпуности усталио]: понајчешће *Aktionsart* — немачки термин којим се најпре означавао појам глаголског вида (од друге половине 19. века), а тек касније овај термин почиње да се користи да означи нека лексичка обележја глагола; потом нпр. *способы действия* — руски термин¹³ или *глаголски лик* — термин који се користи у српској граматичкој литератури¹⁴. С друге стране, појмовни садржај који стоји иза ових термина није идентичан, а и они аутори који користе термин *Aktionsart* не покривају њиме увек исти појмовни садржај. Тип глаголске ситуације само по најопштијем одређењу одго-

стоје на становишту да се природа аспекатских значења не може на прави начин сагледати ван синтаксичко-семантичког, па и текстуалног и прагматичког контекста. Подсећам, на пример, да теорија функционалне граматике аспектуалност третира као засебну групу функционално-семантичких поља у којој, када је у питању руски, и други словенски језици, „централну роль среди средств выражения аспектуальных отношений играет грамматическая категория вида“ (Теория функциональной грамматики 1987, 42) — дакле, глаголски вид је само једно од средстава за изражавање аспекатских односа. А пољски синтаксичар Станислав Каролак, заступајући когнитивно-семантичко полазиште, уводи појам видске конфигурације упућујући, између осталог, тиме и на значај контекста за реализацију глаголског вида и аспекатске ситуације уопште. Током деведесетих година Каролак је објавио више значајних радова из аспектологије. Овом приликом скрећем пажњу само на три важна зборника радова о словенском виду чији је био главни редактор, уп. Каролак (ред.) 1995, 1997 и Каролак, Спасов (ред.) 1998. Сасвим кратак, али врло информативан преглед теоријских полазишта у истраживањима словенског вида даје Dickey 1995.

¹³ Уп. „С термином 'способы действия' связывается представление о том как происходит действие, каков способ его осуществления во времени“ (Теория функциональной грамматики 1987, 63 [на страницама које следе може се погледати разубјена типологија овог семантичког поља у руском језику]).

¹⁴ Уп. Стевановић 1969¹/1979³, 528–545.

вара наведеним терминима — ради се, наиме, у свим случајевима о упућивању на један аспект лексичке семантике глагола која се укршта с категоријом глаголског вида, али према специфичнијим класама између ових термина нема подударања.

Истраживши најважније налазе о овим двама појавама везаним за глаголске лексеме које доноси релевантна литература у другој половини 20. века (до почетка 90-их), дакле сучеливши интерпретације различитих аутора, приступе различитих теоријских утемељења, те податке проистекле из анализе различитих језика других аутора, и додавши свему томе налазе до којих је дошао анализом корпуса српских глагола (овај део корпуса састојао се од глагола с десет префикса — *до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *од-*, *по-*, *пре-*, *про-*, *с(а)-*, *у-* одабраних на основу њихове фреквенције; укупно је анализи подвргнуто 3604 глагола с наведеним префиксима, од тога главнину корпуса, 2692, чинили су глаголи само с префиксом, а мањи део, 912, глаголи с префиксом и суфиксом или инфиксом) и њихових енглеских преводних еквивалената, Новаков се најпре определио за реинтерпретацију традиционалног схватања глаголског вида и за узимање у разматрање сета посебних општијих семантичких обележја глаголских лексема, што је обележио термином *iii глаголске ситуације*, а потом је укристио граматичку категорију глаголског вида и лексичку категорију тип глаголске ситуације и преко три семантичка микрообележја успоставио одговарајући, по свему судећи у веома високом степену валидан, систем у који се могу сместити глаголске лексеме / одговарајуће синтаксичке структуре видски обележене. При том треба нагласити да циљ није био испитати денотативна семантичка обележја, већ дистинктивна обележја која омогућавају да се тип глаголске ситуације издвоји из целокупне глаголске семантике, а то је учињено путем одговарајућих синтаксичких тестова.

Глаголски вид се, дакле, узима као граматичка категорија која се у српском (као словенском језику) испољава већ на морфолошко-лексичком нивоу, и то код оних глаголских лексема које формирају двочлани или чак трочлани микросистем видски обележених јединица, или на синтаксичко-семантичком нивоу, код оних глаголских лексема које на морфолошко-лексичком нивоу нису видски обележене (овде нису посебно разматране), док се у енглеском (као германском језику) испољава искључиво на синтаксичко-семантичком нивоу, и то непосредно у сегменту глаголске фразе или глаголског облика. Суштина реинтерпретације традиционалног схватања глаголског вида¹⁵ јесте у

¹⁵ Иначе, до реинтерпретације традиционалног схватања глаголског вида долазило се постепено, паралелно и у славистичкој и у англистичкој литератури, од по-

томе да се дихотомија имперфективност (несвршеност) — перфективност (свршеност) у бити не заснива на обележјима трајање (+) — трајање (–) (или, по неким тумачењима, неограничено трајање — ограничено трајање), већ да је она прототипски заснована на обележјима названим *сїрукїџура — целина*.¹⁶ То заправо значи да је за ИМПЕРФЕКТИВНОСТ централна особина то да указује на човекову концептуализацију глаголске радње као ситуације која је *дељива у временској димензији*, а да је, насупрот томе, за ПЕРФЕКТИВНОСТ централна особина то да указује на човекову концептуализацију глаголске радње као ситуације која је *НЕдељива у временској димензији*. Тако, на пример, у српском језику одређено понашање имперфективних и перфективних глагола на синтаксичко-семантичком нивоу индиковано је управо овим обележјима. Глаголску радњу коју поимамо као структуру (дељиву у временској димензији) можемо фазно сегментира-

ловине 20. века па наовамо, али ни у једној ни у другој лингвистичкој средини, посебно када су у питању релевантни граматички приручници, она није до данас у потпуности инкорпорирана. Уп. као први у низу Dostál 1954; потом неке раније радове руских лингвиста: Маслов 1948, 1961, 1965, 1984. и Маслов (ред.) 1962; Бондарко, Буланин 1967, Бондарко 1971; или нпр. Ridanović 1976; Comrie 1976; Dahl 1987; Brinton 1988. У сербскохрватској литератури, истина само од стране врло пажљивог и стрпљивог читаоца, наговештаји интерпретације нешто друкчије од традиционалне могу се запазити код Gruboga 1953, а врло је занимљиво погледати коментаре М. Стевановића о тумачењима глаголског вида које дају, између осталих, Маслов и Бондарко у неким од поменутих радова (уп. Стевановић 1969¹/1979³, 530–531, напомене: нарочито 1 и 3). Свакако ваља рећи да се први свеобухватнији покушај реинтерпретације глаголског вида код аутора са некадашњег српскохрватског језичког простора може наћи код Риђановића у књизи *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian* из 1976. Међутим, ова његова књига, судећи бар по литератури [нисам успела доћи до податка да ли је у своје време приказивана], није имала већег одјека у домаћој стручној јавности. Да ли је разлог томе било неприхватање концепције коју је нудила, привремена незаинтересованост за аспекатску проблематику или можда неспремност да се поново озбиљније разматра тако сложен језички проблем (за какав је одувек важио проблем глаголског вида), или најпросто необавештеност да је објављена у Америци, на енглеском језику, књига која се бави и глаголским видом у српскохрватском језику, тешко је данас рећи. Индикативно је свакако то да су и Риђановићева и позната Комријева (Comrie) књига о аспекту, које, обе, нуде врло сличну концепцију глаголског вида, објављене исте године. Поред Риђановића, контрастивно у енглеском и српскохрватском језику, глаголским видом, аспектом и глаголским временом, бавио се и Борис Хлебес у својој књизи *Aspects, Phases and Tenses in English and Serbo-Croatian* (уп. Hlebec 1990). И ова је књига, чини ми се, остала до сада недовољно запажена међу домаћим лингвистима (мада је својевремено представљена и свесрдно препоручена, уз сугестију чак да буде и преведена са енглеског језика — уп. Ивић, М. 1993), а свакако је важна библиографска одредница и за аспектологију српског језика.

¹⁶ Ridanović 1976, према глаголском виду, српскохрватске глаголе је поделио на *їоїїїївне* — перфективне / целине и *неїїїїїївне* — имперфективне / структуре.

ти, а ону коју поимамо као целину (недељиву у временској димензији) не можемо фазно сегментирати, па се отуда семикопулативни фазни глаголи могу комбиновати с имперфективним глаголима, а не могу с перфективним. Или, у двопредикатским структурама с клаузом с везником ДОК / КАДА и имперфективном предикацијом матрична предикација (= управна / предикација основне структуре) може остварити однос и потпуне и делимичне симултаности у зависности од тога да ли је имперфективна или перфективна. С друге стране, перфективни глаголи у једнопредикатским структурама могу бити комбиновани са прилозима којима се упућује на целовитост радње (*сасвим, њојојуно, до краја*), а имперфективни глаголи то не могу; а нпр. у двопредикатским структурама перфективни глаголи у клаузи нпр. с везником КАДА или ПОШТО, НАКОН ШТО, ЧИМ могу постериорно одређивати матричну предикацију, а имперфективни глаголи то не могу.

ТИП ГЛАГОЛСКЕ СИТУАЦИЈЕ, и у српском и у енглеском језику, јесте лексичка категорија и односи се на природу саме радње, односно на то да ли глаголска радња представља *активност* (activity), *стање* (state), *остварење* (accomplishment) или *достигнуће* (achievement).¹⁷ Ова четири типа глаголске ситуације диференцирају се на основу три релевантна семантичка микрообележја, и то *стајивност*, *трајање* и *циљ*. Сваки тип глаголске ситуације одликује се тачно одређеном комбинацијом три микрообележја са одговарајућим предзнаком (+) / (-), и истовремено он индикује одговарајуће синтаксичко-семантичко понашање глаголских лексема. Из тога следи и да је тип глаголске ситуације проверљив уз помоћ одговарајућих синтаксичко-семантичких тестова. АКТИВНОСТИ су ситуације које подразумевају процес и развој, могу да трају извесно време и састоје се од динамичних сегмената истог квалитета, тј. ниједан од њих не представља природан крај или циљ ситуације. Активности одликују обележја: *стајивност* (-), *трајање* (+), *циљ* (-), а типични су нпр. глаголи *љивати*, *тврчати*, *ходаћи*. СТАЊА су ситуације које не подразумевају процес и развој, могу да трају извесно време, немају сегменте, па нема ни индикације природног краја или циља. Стања одликују обележја: *стајивност* (+), *трајање* (+), *циљ* (-), а типични су нпр. глаголи *знаћи*, *волећи*, *поседовати*. ОСТВАРЕЊА су ситуације које

¹⁷ Ове четири опште прагматичко-семантичке класе глаголских радњи својевремено је издвојио и дефинисао филозоф Зено Вендлер у свом данас већ класичном, антологијском тексту „Verbs and Times“, који је први пут објављен 1957 (Vendler 1957), а потом у нешто широј верзији 1967 (Vendler 1967). Важност овога текста потврђује и чињеница да је прошле године он поново штампан, и то као први по реду у хрестоматији *The Language of Time — A Reader* 2005.

подразумевају процес са сегментима који нису истог квалитета, трају одређено време и теже циљу, тј. постоји завршни квалитативно друкчији сегмент као природан завршетак ситуације. Остварења одликују обележја: *сћајивносћ* (-), *трајање* (+), *циљ* (+), а типични су нпр. глаголи *нацртајти*, *насликајти*, *прејирчајти*, *скувајти*. ДОСТИГНУЋА су тренутне ситуације које теже циљу. Одликују их обележја *сћајивносћ* (-), *трајање* (-), *циљ* (+), а типични су нпр. глаголи *наћи*, *скочити*, *шућнућти*, *изгубићти*. Семантичка обележја као што су нпр. итеративност, деминутивност, аугментативност, пејоративност, сативност и сл. нису се показала као дистинктивна, већ имају статус додатних семантичких микрообележја.

Укрштањем граматичке категорије глаголског вида и лексичке категорије тип глаголске ситуације долази се до тога да, у српском језику, имперфективност покрива активности и стања, а перфективност остварења и достигнућа, као и да су имперфективност и перфективност у опозицији само на основу микрообележја циљ. Имперфективност има обележје циљ (-), а перфективност има обележје циљ (+). Имперфективност увек има обележје трајање (+), а перфективност може имати и обележје трајање (+), док перфективност увек има обележје стивност (-), а имперфективност може имати и обележје стивност (-). Отуда произилази да је трајање важна одлика имперфективности али не и дистинктивна у односу на перфективност, као и да је стивност важна одлика перфективности али не и дистинктивна у односу на имперфективност.

Коначно у овако постављеном теоријском оквиру анализа српских глагола с префиксима *до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *од-*, *по-*, *пре-*, *про-*, *с(а)-*, *у-* пружила је Новакову и емпиријске податке да дође до неких општијих закључака у вези са префиксацијом и суфиксацијом. Између осталог да се префиксација, а једним делом и суфиксација, повезује пре свега с типом глаголске ситуације, јер се додавањем префикса и суфикса у готово свим случајевима најпре мења тип глаголске ситуације у односу на основни глагол, а тек посредно и глаголски вид. У преко 90% случајева префикс се додаје на основни глагол који денотира активност, осталих 10% јесу стања и достигнућа. Префиксацијом, активности и стања мењају релевантна дистинктивна обележја, па тиме и тип глаголске ситуације, и постају достигнућа (чешће) или остварења (ређе). Достигнућа, међутим, након префиксације не мењају релевантна дистинктивна обележја, дакле остају достигнућа, а стичу само нека од додатних семантичких обележја. Суфиксацији подлежу и глаголи без префикса и глаголи с префиксом. Уз глагол без префикса, у врло малом броју случајева, суфикс може променити тип си-

туације — нпр. ако је основни глагол достигнуће или остварење, суфиксацијом постаје активност (*казниџи* — *казњавати*), или ако је основни глагол активност, суфиксацијом постаје достигнуће (*шайџаџи* — *шайнуџи*), а у далеко већем броју случајева суфиксацијом се не мења тип глаголске ситуације већ се уносе само додатна семантичка обележја, нпр. деминутивност (*грисџи* — *грицкаџи*), или пејоративност (*глумиџи* — *глумџаџи*). Суфиксацијом већ префиксираних глагола, по правилу, долази до промене типа глаголске ситуације па остварења и достигнућа постају активности, при том често са додатним обележјем понављања (*докоџаџи* — *докоџавати*).

Овим приказом, с нешто ширим додатним коментарима о теми од уобичајеног, намера ми је била трострука. Прво, да упознам стручну јавност с овом књигом. Друго, да првенствено укажем на, по мом суду, значај овог истраживања за аспектолошка проучавања српског језика (и због решења које нуди и због подстицаја за даљи рад) будући да је њих у србистици до сада било релативно мало у поређењу са другим славистичким областима, али и са другим лингвистичким традицијама (стога сам представила најважније резултате анализе само српског корпуса¹⁸). И треће, да скренем пажњу на важност решавања „статуса“ глаголског вида, аспекта, семантичког поља аспектуалности, односно аспектологије, и потребу да се овом, за граматичку структуру српског језика, врло важном сегменту, у србистици посвети знатно више истраживачке пажње, и у теоријском и у емпиријском смислу.¹⁹

ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, Ivana 2001. *Vremenska rečenica*. Novi Sad — Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Антонић, Ивана [у штампи а]. Темпорална детерминација номиналном формом у инструменталу у стандардном српском језику. *Slavia Meridionalis. Studia*

¹⁸ Детаљнији осврт на англистички и контрастивни аспект ове књиге овога пута је морао изостати. Њима би уосталом требало да се позабаве компетентнији — англисти контрастивисти.

¹⁹ Напомињем да П. Пипер у рецентној синтакси савременог српског језика, у делу „Од садржаја ка облицима просте реченице“, чији је аутор, није пропустио да да основне информације о односу темпоралности и аспектуалности (и то у завршном делу одељка посвећеном темпоралности), осврћући се при том пре свега на неке случајеве исказивања аспектуалности у простој реченици средствима која нису глаголски вид. Свакако да је један од разлога што овим питањима ни том приликом није посвећено више пажње то што нема довољно новијих, обимнијих истраживања глаголског вида, и шире аспекта, на материјалу српског језика. Уп. Пипер, Антонић, Ружић, Танасић, Људ. Поповић, Тошовић 2005, 780–783.

- linguistica. Slavica et balcanica*, 6, red. Stanisław Karolak, Warszawa: Instytut slawistyki Polskiej akademii nauk.
- Антонић, Ивана [у штампи б]. Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику. *Зборник радова „Савремени српски језик у светлу савремене когнитивне лингвистике“*. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности.
- Бондарко, А. В., Буланин Л. Л. 1967. *Русский глагол*. Ленинград.
- Бондарко, А. В. 1971. *Вид и время русского глагола (значение и употребление)*. Москва.
- Brinton, Laurel 1988. *The Development of English Aspectual Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vendler, Zeno 1957. Verbs and Times. *The Philosophical Review*, LXVI, 143–160.
- Vendler, Zeno 1967. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Грицкат, Ирена 1957/58. Неколико запажања о глаголском виду. *Pitanja književnosti i jezika* (Sarajevo), IV–V, sv. B, 29–41.
- Грицкат, Ирена 1957/58а. О неким видским особеностима српскохрватских глагола. *Јужнословенски филолог* (Београд), XXII, 65–130.
- Грицкат, Ирена 1966/67. Префиксација као средство граматичке (чисте) перфективизације. *Јужнословенски филолог* (Београд), XXVIII/1–2, 185–224.
- Грицкат, Ирена 1967. Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфективизација путем префиксације. *Наш језик* (Београд), XVI/3, 119–126.
- Грицкат, Ирена 1984/85. Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XXVII–XXVIII, 197–203.
- Grubor, Đuro 1953. *Aspektna značenja*. Zagreb: JAZU.
- Dahl, Östen 1987. *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell.
- Dickey, Stephen M. 1995. Aspect and Verbal Nouns in Slavic. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XXXVIII/2, 19–41.
- Dostál, Antonín 1954. *Studie o vidovém systému v staroslověňštině*. Prague.
- Ивић, Милка 1993. *Boris Hlebec, Aspects, Phases and Tenses in English and Serbo-Croatian*. Graz (Grazer Linguistische Monographie 8), 1990, 193. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XXXVI/1, 185–188.
- Ивић, Милка 2001. О тзв. „видским парњацима“ — из новог угла. *Јужнословенски филолог* (Београд), LVII, 1–5. [Прештампано у: Ivić, Milka 2002, 62–67.]
- Ivić, Milka 2002. *Red reči. Lingvistički ogledi, četiri*. Beograd: XX vek.
- Каролак, Станислав (ред.) 1995. *Семантика и структура славјанског вида. I*. Kraków: Wyd. Naukowe WSP.
- Каролак, Станислав (ред.) 1997. *Семантика и структура славјанског вида. II*. Kraków: Wyd. Naukowe WSP.
- Каролак, Станислав, Спасов Људмил (ред.) 1998. *Семантика и структура на словенској вид. 3*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонскиот јазик и јужнословенски јазици.
- Клајн, Иван 2002. *Творба речи у савременом српском језику. Први део. Слагање и префиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик САНУ.

- Клајн, Иван 2003. *Творба речи у савременом српском језику. Други део. Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик САНУ.
- Klikovac, Duška 1996. О глаголском виду у српскохрватском језику из другог угла. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XXXIX/1, 135–139.
- Маслов Ј. С. 1948. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке. *Известия АН СССР. Ср. лит. яз.* 6, 303–316.
- Маслов Ј. С. 1961. Роль так называемое перфективации и имперфективации в процессе возникновения славянского глагольного вида. *Исследования по славянскому языкознанию*. Москва. 165–195.
- Маслов Ј. С. (ред.) 1962. *Вопросы глагольного вида*. Москва.
- Маслов Ј. С. 1965. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии. *Вопросы общего языкознания*. Ленинград. 53–80.
- Маслов Ј. С. 1984. *Очерки по аспектологии*. Ленинград.
- Пипер, Предраг, Антонић Ивана, Ружић Владислава, Танасић Срето, Поповић Људмила, Тошовић Бранко 2005. *Синтакса савременог српског језика. Простја реченица*. У редакцији Милке Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
- Ridanović, Midhat 1976. *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge: Slavica Publishers, Inc.
- Стевановић, Михаило 1969¹/1979³. *Савремени српскохрватски језик (Грамаџички системи и књижевнोजечичка норма). II Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Теория функциональной грамматики 1987. *Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Ленинград.
- The Language of Time — A Reader* 2005. Ed. by Inderjeet Mani, James Pustejovsky, Robert Gaizauskas. Oxford University Press.
- Hlebec, Boris 1990. *Aspects, Phases and Tenses in English and Serbo-Croatian*. Graz (Grazer Linguistische Monographie 8).
- Comrie, Bernard 1976. *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Нови Сад

Ивана Анџонић